

JURIDISK FAGOVERSETTELSE - DET KOMPLETT UMULIGES KUNST

Gunnar Talén, Oslo

1. Innledning

For fire år siden satt jeg i nabobygget og besvarte oppgavene til translatøreksamen. Tiltross for at jeg da i 36 år hadde arbeidet med juridiske tekster, derav 20 år som jurist for et datterselskap av et internasjonalt oljeselskap med engelsk som arbeidsspråk, var det den delen av eksamen som gjelder en juridisk tekst som jeg anså som den vanskeligste.

Jeg har kalt dette innlegget for *Juridisk fagoversettelse – det komplett umuliges kunst*. I denne tittelen har jeg stjålet litt fra Shakespeare, som det heter, eller rettere sagt fra en annen stor språkmann, Herbert Svenkerud – fra hans essay ”*Det umuliges kunst. Verdenslitteraturen i norsk språkdrakt*”. Shakespeare sa for øvrig: ”Kill all the lawyers” (Det stammer fra Henry VI Part 2, hvis noen har lyst til å kose seg med sitatet i sin fulle sammenheng). Sikkert en populær sentens i det 15 århundre og nok med en del tilslutning også i dagens mer humane samfunn, der advokatene på popularitetsskalaen får samme enøyde terningflate som politikere, skatteoppkrevdere og parkometervakter. I Italia finner man i tillegg ordtaket: Traduttore, traditore (oversetter, forræder). Som advokat og translatør har jeg sannelig klart å haven midt oppe i det!

Er litterær oversettelse umulig, er juridisk oversettelse selvsagt komplett umulig. Nødvendige kunstneriske friheter som kan gi både en nødvendig oversettelsesteknisk løsning og ekstra spenst i teksten, er selvfølgelig bannlyst i fagoversettelse. I jussen er i tillegg svært mange begreper uten ekvivalens selv i et ellers kulturelt naboland, og unøyaktigheter og manglende presisjon kan ha store økonomiske konsekvenser.

I juridisk oversettelse er kunsten først og fremst å innse hva som er umulig å oversette. Så er det bare å avsette litt ekstra tid til å oversette det allikevel.

Oversettelse av fagspråk generelt er behandlet av mange forfattere og jeg vil ikke gå særlig inn på det som atskiller oversettelse av fagspråk fra oversettelse av det noen kaller kunstspråk. Niels Krogh-Hansen, den danske advokat, ordboksforfatter og oversetter sier at forskjellen mellom allmennspråk og fagspråk er at det første kan oversettes av et alminnelig dannet menneske, mens det annet kun kan oversettes av folk som har eller er villig til å skaffe seg den fornødne innsikt i det fag teksten gjelder, og det kan vel være en passende grenseoppgang fra det generelle til det spesielle.

I oversettelseslitteraturen har vi på norsk særlig Sylfest Lomheims grundige Omsetjingsteori, som også har instruktive og underholdende praktiske eksempler, og den produktive og polyglotte engelskmann med tsjekkisk bakgrunn, Peter Newmark. Lomheim omtaler imidlertid så vidt jeg har kunnet se ikke juridisk fagoversettelse med et eneste ord, og Newmark gjør det bare ganske kort i de bøkene jeg har lest av ham, og da – til ham å være – ikke særlig poengrikt. I den mer praktisk anlagte danske ”Oversettelseshåndboken” utgjør kapitlet ”Juridiske oversettelser” to og en tredjedels side av bokens 355 tekstsider. Det viser antagelig at juridisk oversettelse anses for et spesialområde, som det kanskje ikke er så lett å si noe generelt om fra en oversettelsesteoretikers side.

Oversettelse av juridiske tekster er vanskelig, også for utdannede jurister. I motsetning til f.eks. teknisk eller medisinsk utdannelse, inneholder lærestoffet i juss svært lite stoff på fremmedspråk. Det utvikler seg derfor ikke noen felles språkbruk.

Videre skiller rettsvitenskapen seg fra andre vitenskaper ved at reglene skifter fra land til land. Tyngdekraften er den samme i Bergen som i New York, mens reglene for når du kan få midlertidig forføyning er forskjellige. Derfor finnes ingen presis oversettelse av begrepet midlertidig forføyning til engelsk. I en roman vil det nok som regel være greit å bruke ordet midlertidig forhøyning for interlocutory injunction, men i en juridisk utredning kan det føre galt av sted.

Juridisk fagspråk er på mange måter en egen disiplin – høyt spesialisert og ikke beregnet til offentliggjørelse for en videre krets. Kravet til presis og entydig formulering går foran kravet til spenstig språk.

2. Juridiske fagoversettelser kan inndeles i følgende kategorier:
  1. Lover og regler (regelverket)
  2. Kontrakter
  3. Rettsdokumenter (stevninger, siktelser, prosesskrifter, nasjonale og internasjonale dommer og kjennelser)
  4. Kvasikontrakter (for eksempel låneprospekter, der man står overfor en blanding av økonomisk og juridisk spesialterminologi)
  5. Møtereferater
  6. Kvasikontrakter (for eksempel låneprospekter, der man står overfor en blanding av økonomisk og juridisk spesialterminologi)
  7. Korrespondanse i forretningslivet
  8. Annet fagstoff inneholder ofte noe juridisk terminologi, på samme måte som juridisk stoff ofte dreier seg om andre fagområder. Det typiske kan være en rettstvist om hvorvidt en teknisk komplisert maskin fungerer som forutsatt av partene.

Oppstillingen er nummerert ut fra betydningen av presisjon (1 høyest) og kommunikasjon (8 høyest). Når det gjelder presisjon, er både fagkunnskap og språkkunnskap uhyre viktig, men svikt i fagkunnskapene kan etter min mening føre til større katastrofer enn svikt i språkkunnskapene. Nr 1 og 2 ligger på topp i krav til presisjon. For nr 3 kommer det inn et noe større moment av kommunikasjon. 4 nærmer seg videre. Fra 5 og nedover nærmer man seg kanskje midtaksen mellom presisjon og kommunikasjon. I kommunikasjon er språkkunnskapenes betydning mer fremtredende enn fagkunnskapene, som imidlertid selvsagt også må være tilstede for god kommunikasjon.

3. Oversettelsesprinsipper når det gjelder juridisk fagstoff
  - 3.1 Hvem skal lese oversettelsen?
Juridiske oversettelser skal som regel leses av jurister eller folk med faglig utdannelse og erfaring på området det dreier seg om. Det blir derfor ikke vanskelig å bestemme stilnivået

3.2 Identifisering av kildetekstens styrke

Skal man pynte på dårlig språk, grammatikk eller syntaks i kildeteksten?

Her kan det stille seg annerledes i juridisk oversettelse enn ellers.

Jeg ser ingen problemer knyttet til at oversetteren av en reklametekst, presentasjonsbrosjyre eller lignende bruker sin språklige formuleringssevne til å skape en oversettelse som er bedre enn den tekst oppdragsgiveren har forfattet.

Gjelder det for eksempel et kontraktutkast som skal oversettes til vurdering av en mulig utenlandsk kontraktspartner, kan imidlertid forholdet være et annet. Det er ikke sjelden at det i hvert fall i legfolks kontraktsskrivning slurves med konsekvent terminologi. Det kan representere et viktig signal til mottageren om at den annen part ikke har tilstrekkelige kunnskaper eller klarhet i hodet til at man bør satse på et forretningsforhold.

Tolkningsproblemer kan også oppstå. Dette må det ikke dekkes over i oversettelsen.

Attester fra arbeidsgiver i mindre firmaer er undertiden dårlig skrevet, da ofte av en direkte overordnet på relativt lavt nivå. Det er for det første selvsagt at man må tilstrebe nøyaktig ekvivalens i arbeidsbeskrivelser og adjektiver når det gjelder beskrivelsen av hvordan jobben ble utført. Jeg vil imidlertid hevde at oversetteren også har et ansvar overfor den fremtidige leser av teksten – han som ”it may concern”. Er en arbeidssøkers praksis kun fra små og uerfarne firmaer, kanskje en døgnflue, og dette er tydelig ved lesning av originalen, bør forholdet signaliseres også i oversettelsen. En attest utformet som et brev til arbeidstageren og underskrevet hilsen Petter, bør ikke i engelsk oversettelse ha som heading ”To whom it may concern”.

3.3 Formatet bør være sammenlignbart. Dette er av betydning i to relasjoner. Den ene er at det bør være lett å sammenligne original og oversettelse. Det gir mottageren en viss trygghet for at alt er oversatt og undertiden også for at det er oversatt riktig. Jeg har selv som advokat i skattesaker opplevd at utlendinger uten praktisk anvendbar kjennskap til norsk, har sittet og gransket oversettelse mot original ord for ord for om mulig å finne for eksempel uoverensstemmelse mellom lovtekst og den hjemmel skattemyndighetene påberoper seg.

Likt format er for det annet nyttig når det gjelder henvisninger til deler av teksten.

3.3.0 Definisjoner av begreper som brukes senere i teksten er ikke uvanlige i kontrakter og undertiden i lover og konvensjoner. Det kan kreve litt arbeide å alfabetisere i målspåket, men unnlater man det, vil det skape irritasjon hos leseren, som vil ha vanskeligere for å slå tilbake og finne definisjonen av et begrep hun møter lengre ut i teksten.

3.3.1 Overskrifter. Man følger selvfølgelig kildetekstens system. Det ville for øvrig være en håpløs oppgave å lete etter en norsk standard. I Språket i lover og annet regelverk, redaktør Finn Erik Vinje er det gjengitt en et skrekkes eksempel på manglende standardisering:

I de lovene som ble vedtatt i én stortings sesjon (1977-78) ble således ikrafttredelsesparagrafen utformet på seks forskjellige måter:

§ 15-1 (ikrafttredelse)

§ 11 Lovens ikrafttreden

§ 9 – *Ikraftsettning*

§ 12 (*Ikrafttredelse*)

§ 9. *Ikrafttreden*

§ 16 *Ikrafttreden*

- 3.3.2 Inndeling i punkter – kildetekstens system bør beholdes i juridiske dokumenter, også de unorske små romertall som brukes i England. I andre forhold, for eksempel reklame, vil det være naturlig å følge målpråkets eventuelle system.

I enkelte lover, men på ingen måte i alle, brukes nå et system der paragrafangivelse gjengis også i underpunktene, for eksempel § 3-7. Dette kan virke forvirrende for dem som ikke er kjent med fenomenet. De tror gjerne at det er snakk om paragrafene fra 3 til 7.

- 3.3.3 Punktum. Selv om det kan bli svært lange setninger etter norsk smak ved konsekvent overholdelse av at punktum bare må settes der det står i kildeteksten, står vi her overfor et ufravikelig krav, i hvert fall i lovtekster og kontrakter. Dette kan bli et stilistisk problem ved oversettelse av utenlandske lovtekster til norsk. Det blir ofte svært lange perioder og ofte med tunge innskutte ledd. Allikevel må man her være streng, av to grunner. For det første av hensyn til henvisninger av typen: *se § 15 første ledd annet punktum*. Derne er det viktig at kildetekst og måltekst kan sammenholdes av leserne, om ikke annet så for å forsikre seg om at alt er med i oversettelsen.
- 3.3.4 Komma. I tradisjonelle engelske juridiske dokumenter glimrer kommaet med sitt fravær. I sin *Introduction to English Law* skriver professor Philip S James under behandlingen av rettskildene og deres fortolkning følgende om tegnsettingens betydning:

”Punctuation. No attention should be paid to punctuation: for in parliamentary, as in other, draftsmanship punctuation is a matter of personal preference.”

Som man ser, er professor James’ personal preference ganske så eksentrisk.

Det er ikke tilrådelig å følge professor James råd i juridiske oversettelser. Riktignok kan nitid analyse av teksten være nødvendig for å sette komma riktig uten å foreta fortolkning, men jeg tror det problemet alltid lar seg løse hvis man har full forståelse av teksten. Hvis ikke er man ute å kjøre uansett. Og uten komma kan en oversettelse bli ansett som uleselig av norske mottagere av vår oversettelse, og da har vi ikke tjent noen.

- 3.3.5 Setningsbygningen ellers. Her står man friere, men i lov- og konvensjonstekster ønsker for eksempel Utenriksdepartementets oversettelsesenheter at man søker å beholde innskudd på

samme sted i periodene. Derfra påpeke også helt riktig at det kan være vanskelig å endre leddstillingen, uten dermed å endre meningsinnholdet, når man samtidig ikke kan dele opp i flere perioder.[Sitat fra foredrag av enhetens leder, Jan Hoel, i *Språk i Norden 1995 Nordisk språksekretariats skrifter*, side 68].

Mark Twains ønskemål for tysk ga han tilkjenne i en tale til presseklubben i Wien:

”I am indeed the truest friend of the German language – and not only now, but from long since – yes, before twenty years already... I would only some changes effect. I would only the language method – the luxurious, elaborate construction compress, the eternal parenthesis suppress, do away with, annihilate; the introduction of more than thirteen subjects in one sentence forbid; the verb so far to the front pull that one it with a telescope discover can. ..

... I might gladly the separable verb also a little bit reform. I might none do let what Schiller did: he has the whole history of the Hundred Years’ War between the two members of a separate verb inpushed. That has even Germany itself aroused, and one has Schiller the permission refused the History of the Hundred Years’ War to compose – God be thanked! After all these reforms established be will, will the German language the noblest and the prettiest on the world be.”

Jeg tror allikevel at man heller skal følge Jan Hoel enn Mark Twain når det gjelder juridiske oversettelser.

3.3.6 Ordvalg. Her tenkes på ord som hører til almenspråket og ikke tilhører juridisk fagterminologi. Oversetteren må følge samme konsekvens som i kildeteksten, han må ikke la et i og for seg berettiget ønske om variasjon i språkbruken få råde. Ellers kan det oppstå tvil eller muligheter for ulik fortolkning. Dette forfektes helt riktig, i et foredrag i 1994 av Jan Hoel, fra Utenriksdepartementets oversettelsesenhets. Han sier videre at EUs rettsakter ofte inneholder ugrammatiske eller uidiomatiske formuleringer på engelsk eller fransk, fordi konsipistene ikke har vedkommende språk som morsmål. Denne type feil eller dårlig språk betyr lite eller ingenting for oversetteren så lenge meningsinnholdet går klart frem, sier han. Jo, sier jeg, min erfaring er at dårlig språk i en i seg selv komplisert kildetekst er tidskrevende fordi den skaper tvil og usikkerhet når det gjelder oversettelsen. Er kildeteksten ikke i en språkdrakt man er kjent med, flyter ikke oversettelsen så lett over tastaturet.

3.3.7 Modernisering kontra gjenkjennelse av kildeteksten.

I mange land har man heldigvis fått opparbeidet slik tillit til rettsvesenet at det ikke lenger er nødvendig med staffasje, verken i form av parykker eller oppstyltet – og for meningmann vanskelig tilgjengelig – språk, for å opprettholde respekten (eller skrekken) for domstolene og deres tjenere. I USA og Sverige har man således arbeidet godt med modernisering av juridisk språkbruk, og vi jobber vanlig skippertaksmessig her i landet også. Alle oversettere av juridiske tekster til engelsk bør ha amerikaneren Bryan A. Garners *Modern Legal Usage* for hånden. Likeledes har den utrettelige talsmann for likefremt språk – i hans praksis ofte vellykket forbundet med ekvibrilistisk billedbruk – professor Finn Erik Vinje, mange gode råd for norsk juridisk språkbruk, bl.a. i et kursforedrag inntatt i heftet *Språket i lover og annet regelverk*, som han var redaktør for.

For språkelskeren som uforvarende tenker seg en trivelig karriere som oversetter av juridiske tekster, vil jeg til skrekk og advarsel sitere Vinje:

“Lovskriveren tenner ikke lys og henger ikke opp bilder, han tyr aldri til metaforer og annet billedspråk, og han skyr nyord og alskens moderne moteord. Trangen til modernitet – et behov som melder seg for nær sagt alle som uttrykker seg skriftlig i våre dager – er ikke påtrengende for lovskriveren.”

“Juridiske tekster er strengt upersonlige”, sier Vinje et annet sted i foredraget:

“Lovgiveren holder seg konsekvent skjult, han taler aldri om seg selv direkte, og pronomenene jeg og vi forekommer ikke. Passivandelen er høy. [Han] søker aldri den anskuelige detalj – han griper ikke leseren i kragen, og han bryr seg niks om å oppsøke de syntaktiske og stilistiske muligheter som får leseren til å sperre øynene opp”.

Så siterer Vinje den danske juristen von Eyben som har gitt følgende treffende beskrivelse av juridisk stil og språkbruk:

”Retlige dokumenter affattes ikke for at præstere et produkt, som er en nydelse for dem, der gouterer en bestemt kunststil, men for at skabe et brugbart og solidt grundlag for dem, der skal handle i samfundet.”

Forenklingen bør imidlertid ikke overdrives.

Vinje kritiserer at lovskriveren i ekteskapsloven taler om å *inngå ekteskap* mens saksprosaen ellers holder seg med uttrykket *gifte seg*. Her er jeg nok på linje med lovskriveren. Det er ingen grunn til at man ikke skal ha ett uttrykk for den formelle handling og et annet til bruk i dagligdags sammenheng.

3.3.6.1 Utelatelse av intetsigende eller unødvendige ord må være både tillatt og ønskelig. I en kontrakt vil alle (unntagen den per ord betalte oversetteren) tjene på at et ord som *herved* normalt utelates (selv om det kan stå *hereby* i den engelske kildeteksten). *Agrees and declares* kan uten problemer erstattes med *will* eller *shall* på engelsk og dermed med *vil* på norsk. *The Parties mutually agree* er like galt på engelsk som *partene er gjensidig enig om* på norsk. *Mutually* eller *gjensidig* kan og bør i denne sammenheng normalt utelates i oversettelsen. For the terms and conditions of the Agreement kan man ofte bare bruke the Agreement. Det er jo the terms and conditions som utgjør avtalen. Men en viss tilbakeholdenhet med slike i og for seg ønskelige moderniseringer bør man utvise der hvor leseren av målteksten kanskje kan komme i tvil om alt er oversatt. Dette er jo spesielt viktig i juridiske tekster, og igjen et område der presisjon må gå foran språklig vellykkethet.

3.3.7 Andre formalia i juridiske tekster.

Engelsk og norsk praksis er forskjellig på enkelte punkter. Det skaper ingen problemer at en norsk kjøpekontrakt som regel heter a sales contract på engelsk eller contrat de vente på fransk. (Artikkel 11 i FN-konvensjonen av 1980 om internasjonale løsørekjøp) [samt Kirkeby, men ikke Aagenæs og Lind], og kjøp på avbetaling heter conditional sale eller credit sale på engelsk (ifølge Lind). Heller ikke ville jeg nøle med å skrive ”... within sixty (60) days after ...” der det på norsk står ”... innen 60 (seksti) dager etter ...”. I datoer skriver jeg alltid måneden med bokstaver for å unngå misforståelser, og for

myntenheter bruker jeg som regel den internasjonale valutakoden (NOK, GBP, USD, DEM, FRF) selv om dette ikke er gjort i kildeteksten.

3.4 Oversettelse av egennavn og stillingsbetegnelser

3.4.1 Betegnelse på domstoler

Her kan det være praktisk å holde på betegnelsen i kildespråket med en redegjørelse i parentes eller fotnote første gang domstolen blir nevnt for domstolens rang eller spesielle oppgaver. For eksempel: domstol i første instans, anke-domstol, skifterett som behandler konkurssaker, høyeste domstol i forvaltningssaker (Conseil d'Etat). Oversettes navnet på domstolen, kan det være helt nødvendig med en slik redegjørelse for å unngå misforståelser. I USA er Supreme Court vanligvis høyesterett, men ikke i f eks New York der the Court of Appeal er høyeste domstol, mens the Supreme Court i staten New York har andre funksjoner. For Storbritannia kan det, hvis man snakker om avgjørelser i Overhuset, være grunn til å nevne at sakene der avgjøres av fra tre til fem av tolv spesielt utnevnte dommere, som på den annen side ikke forventes å delta i Overhusets andre funksjoner på linje med de øvrige lordene. De avgjør 60 saker i året. Det viser at kun et fåtall saker kan innankes for Overhuset. I praksis er derfor the Court of Appeal høyeste domstol. The High Court of Justice er i England første instans i en del saker, med ankeadgang til the Court of Appeal, og må derfor selvfølgelig ikke kalles høyesterett. I Skottland er imidlertid the High Court of Justiciary øverste domstol i straffesaker.

3.4.2 Dommeres tittel følger deres domstols betegnelse. Fra norsk er det som sagt først og fremst sorenskriver som byr på problemer. Der han opptrer som dommer i en vanlig sak, kan han kalles (district) judge. I hans andre funksjoner passer det ikke alltid. For engelske forhold kan han da oversettes med recorder (slik også Chaffey/Walford), men det passer ikke helt bra i USA.

Advokatenes titler byr i praksis bare på problemer fra norsk. Jeg vil ikke legge arbeid i å skille mellom høyesterettsadvokat, advokat med møterett for Høyesterett og advokat, med mindre oppdragsgiver har en surt ervervet høyesterettsadvokattittel.

3.4.3 Doms- og litteraturhenvisninger. Henvisninger til avgjørelser inntatt i Norsk Rettstidende gjøres på norsk ved forkortelsen Rt etterfulgt av årgang og sidenummer. Jeg beholder Rt for at man skal ha et entydig henvisningsbegrep, men føyer til i en parentes Norwegian Supreme Court Reports for å vise domssamlingens status.

3.5. Skjemaer. Jeg tar med alt som finnes på arket, inklusive den lille skriften nederst til venstre på arket:

Eks.: RF-1224

Strålfors 850.000. 091444. 11.95 (skjema for beregning av personinntekt)

Det kan bidra til å dokumentere riktigheten av teksten.

3.6. Påtegninger må med. Hva med håndskrevne notater, kanskje bare ment for eget bruk? Slike notater kan allikevel være viktig bevismateriale i en rettssak, for eksempel til støtte for notatskriverens egen tolkning.

3.7 Feil

- 3.7.1 Opplagte feil – det er klart hva man hadde tenkt å skrive (et årstall for en bestemt hendelse er oppgitt galt i ett av atskillige tilfeller). Det er ingen grunn til ikke å rette uten videre. Det samme gjelder der et personnavn er feilskrevet noen steder, når man føler seg trygg på den riktige skrivemåten.
- 3.7.2 Opplagte feil – det er ikke klart hva man hadde tenkt å skrive (31 juni). Det er ikke nødvendig å gjøre noe. Man har ikke ansvar for noe som leseren av oversettelsen kan se like lett som oversetteren [en annen sak er at man kanskje vil sette en note for å vise at man følger med].
- 3.7.3 Sannsynlige eller mulige feil. Her vil det normalt være riktig å gjøre en anmerkning, selv om det kanskje bare er nødvendig der det er mulig at mottageren ikke vil bli oppmerksom på forholdet.
- 3.7.4 Tilsiktede feil. La oss si at det i brev fra oppdragsgiverens advokat til en utenlandsk kreditor hevdes at foreldelsesfristen for det krav utlendingen påstår å ha er fem år, mens den juridisk kvalifiserte oversetter vet at fristen er tre år. Det er gått to år og elleve måneder siden den omstendighet kravet bygger på oppstod, og hvis utlendingen leser en i og for seg korrekt oversettelse, tror han at han trygt kan fortsette å forhandle en stund til. Antagelig først og fremst et etisk problem.
- 3.8 Tvetydigheter. Tilsiktede tvetydigheter oversetter man tvetydig uten anmerkning, hvis det er mulig eller etisk forsvarlig. Oppdragsgiveren har lov til å være vag og overlate eventuelle problemer til fremtiden, selv om det kanskje ikke alltid er like klokt. Er hensikten å lure motparten, kan det stille seg annerledes. Utsiktede tvetydigheter bør oppdragsgiver gjøres oppmerksom på, og oversettelsen merkes hvis man føler at det vil være riktig overfor godtroende lesere.

4. Oversettelse når det ikke finnes noen tilsvarende term på målspråket eller når to termer bare delvis dekker samme område.

Det kan være nødvendig å bruke en term som ikke finnes på målspråket, slik at leseren av oversettelsen skjønner at han må skaffe seg tolkningsmessig bistand fra advokat i kildelandet. Oversetteren må like lite i juridisk oversettelse som i annen gi seg inn på fortolkning selv.

I en erstatningssak er et sentralt begrep i norsk rett: *adekvat årsakssammenheng*. Her ville jeg bruke *adequate causation*, selv om det ikke har noe innhold i engelsk rett, det viser leseren at norsk rett må jevnføres.

Alternativt må man ty til en lengre forklarende oversettelse.

Lempningsregelen i skadeserstatningsloven §5-2. Lempning er ikke oppført i noen av de to juridiske ordbøkene, sikkert fordi noe tilsvarende institutt ikke finnes i anglo-amerikansk rett. Muligens er mitigation en brukbar oversettelse der det ikke gjelder høye presisjonskrav. Ellers bør man antagelig bruke *judicial discretion to reduce the injured party's recoverable damages*.

Lempningsregelen i avtaleloven § 36 finnes det heller ikke noe begrep for på engelsk, slik at også her må man forklare.

[Craig foreslår: *Judicial discretion in the striking out or modification of the terms or obligations under a contract or unilateral juristic acts*]

5 Litt fra praksis

Et typisk og praktisk viktig problem er oversettelse av Company Secretary. I en ordbok - R.J.B. Andersons "Anglo-Scandinavian Law Dictionary of Legal Terms Used in Professional and Commercial Practice" - er denne stillingsbetegnelsen sammenholdt med stillingen som administrerende direktør. Det er jo selvsagt galt, men viser at ordbokforfatteren antagelig har strevet med problemet. [Det beste jeg er kommet frem til er sekretariatsdirektør. Og så får den norske leser spørre rette vedkommende om hva en slik sekretariatsdirektør gjør, hvis han er interessert. Det kan ikke være riktig som generell regel i enhver oversettelse å gi en full redegjørelse for en company secretarys stilling etter engelsk rett].

Et annet praktisk problem har vi også i selskapsretten, nemlig med ordet *director*. I en norsk dom så jeg nylig følgende saksfremstilling: ” ... han signerte som ”direktor” på vegne av [X] AS”. Det var i saken påstått at vedkommende var hovedaksjonær i selskapet (via stråselskaper). Det var temmelig opplagt at man her mente at han hadde signert som styremedlem, hvilket det ville være full dekning for oversettelsesmessig hvis det hadde stått *director* med c. Løsrevet fra denne sammenhengen kunne riktig oversettelse kanskje være direktør (som underskrev i henhold til stillingsfullmakt). Dommeren var tydeligvis i villrede siden han valgte en blanding av norsk og engelsk og satte ordet i anførselstegn.

Når vi translatører strever med oversettelse av en formell tekst og ender med en språklig tung ordlyd på grunn av det overordnede hensyn til presisjon, tenker vi vel ofte at dette får vi ikke den skjønnlitterære oversettelsesprisen for. Men der er på den annen side ikke sikkert at alle som får oversettelsesprisen ville bestå translatøreksamen.

En amerikansk roman fra finans- og jussverdenen i New York er oversatt av en senere vinner av oversettelsesprisen. Boken vrimler av fagordfeil:

Counselor oversettes med *konsulent*, ikke *advokat*, som etter sammenhengen er det riktige. Advokatyrkets utøvere tituleres for øvrig i boken ofte med det foreldede ordet *sakfører*.

I straffesak oversettes *defendant* med *saksøkte*, ikke tiltalte. Det tales konsekvent om *strafferettssaker* istedenfor det korrekte begrep som er *straffesaker*.

Manslaughter oversettes med *overlagt drap*, hvilket gjorde innholdet i setningen der det står meningsløst.

Appeal oversettes med appellere, ikke det korrekte *anke*.

Dommerens kontor, på engelsk *chambers*, oversettes med *kammerset*.

Mot en kvinne som ikke hadde hatt råd til å betale noen parkeringsbøter var det utstedt en *scofflaw warrant*. Oversetteren må ha hatt tankene andre steder da dette ble til *arrestordre for sivil ulydighet*.

The former general partner of N&N (et advokatfirma) blir oversatt med *komplementaren hos N&N*. Hvorfor gjøre det vanskelig, når det på norsk er vanlig å bruke ordet *partner* (eller *kompanjong*) i denne bransjen?

Oversetteren var heller ikke hjemme i næringslivets terminologi:

Chief executive officer er oversatt med styrets formann. Korrekt er selvfølgelig *administrerende direktør*.

Selskapets *executive vice president* får delvis tittelen nestformann i styret, delvis første visedirektør. På profesjonelt norsk ville tittelen vært *viseadministrerende direktør*. *Corporation* er oversatt med *konsern*, istedenfor med *selskap*.

Computerized inventories blir til *datastyrt lageropptelling* istedenfor *lagerstyring*.

Income-tax auditor kalles *kemner*.

Såsnart oversetteren kommer utenfor translatørens område, blir det bedre. Jeg kan allikevel i denne forsamling av språkkjennere ikke dy meg for å referere en del andre blemmer, idet jeg understreker at oversetteren også har løst mange vanskeligheter på en meget god måte. Hele bokens tekst (alle oversettelsesenheter) er omhyggelig oversatt – det liker en translatør – stilen er konsekvent og språkføringen meget god (selv om engelsken et par steder skinner igjennom og noen falske venner nok har slengt innom enkelte steder – ikke bare på dommerens kammers).

English Regency furniture blir oversatt med møbler i *engelsk regence-stil* istedenfor det på norsk korrekte *regency* (eller engelsk empire). *Régence*-stilen som oppstod i Frankrike omtrent hundre år før *regency*-stilen er jo ganske forskjellig fra empiren.

Et annet sted blir *18th century furniture* til *attenhundretallsmøbler*. Slik slurv gjør at leserens bilde av interiøret som beskrives blir helt galt.

Verre er at *forlorne regimentsslips* og senere i samme setning *de skrikende slipsene*, gjelder slips båret av fremgangsrike amerikanske forretningsmenn. De var selvsagt ikke forlorne, og heller ikke skrikende, den typen amerikanere er normalt noe av det mest velkledde man ser.

Regimentsslipsene var på engelsk *bogus*, hvilket jo er noe helt annet. Det litterære poeng blir borte.

En stygg false friend: *The distinguished gentleman from England* er blitt til *den distingverte herren fra England*. Det er tale om en berømt Nobelprisvinnende poet som nok var prominent, men AIDS-syk og etter sammenhengen ikke fremstod som særlig distingvert etter den betydning ordet har på norsk. En annen av de utro: *heslig* for *grim*.

Jeg har brukt mye tid på dette, som kanskje faller litt utenfor foredragets ramme. Vi står imidlertid overfor et alvorlig problem.

Det står om å bevare et godt og funksjonsdyktig norsk språk. Hvis ikke næringslivets språk anses som viktig, mister vi en vesentlig del av kontrollen over norsk språk. Hvis vi ikke synes at det er viktig å være nøyaktig med terminologien, vil påvirkningen fra engelsk føre til utflytende ordbruk, noe som i neste omgang vil føre til nedbryting av språket generelt. Språksans læres ved lesning. Den boken jeg har sitert fra, er en bokklubbok og må derfor antas å nå store lesergrupper i samfunnet. At boken er filmet med en populær skuespiller i hovedrollen, begrenser neppe leserkretsen.

Ved siden av den kulturelle betydning av at vi bevarer vårt språk, har vi også et annet viktig aspekt ved en slik fagspråklig dårlig oversettelse. Hvis alminnelige mennesker blir forvirret av meningsløs og inkonsekvent terminologi på områder som rettsvesen og næringsliv, vil de få større vanskeligheter med å følge med i samfunnsdebatten, med de alvorlige følger for et funksjonsdyktig demokrati det vil innebære.

Jeg skal så gå over til avdelingen for skrekk og gru i en juridisk oversetters hverdag. Nøkkelordet er: Tyrkiske rettsanmodninger i 'oversettelse' til engelsk.

Republic of Turkey
First criminal court

Usak ,21.5.1997

TO THE DISTRICT JUDICIAL AUTHORITY OF NORWAY

It is the matter of issue that AA, BB, CC, DD and EE were taken to trial in the criminal court of peace because EE's tenant of his shop, the Complainant XX did not evacuate the shop that belonged to EE himself despite she was taken to trial by EE, by the doubt that EE and DD had threatened XX with death, DD and EE have broken the windows of the shop which was run by the tenant XX and they were taken to trial by the indictment of the office of the Chief Public Prosecutor of Usak.

Judgement given by the criminal court of peace was overruled by the decree of the supreme court of appeals in the case taken as principal again, according to the decision of the first criminal court of peace the persons accused were sent to our authorized by the demand to try and punish,

the right of annex defense will be given to the persons accused for the reason of the probability of the implementation of the articles 191/1, 517/180, 522 of Turkish Criminal court according to the 258. article of the rule of the Turkish Criminal procedure

To finalize the investigation, according to the judgements of the mutual judicial help in the criminal affairs of European Treaty, I request DD and EE whose identities and addresses are

clearly written below accused of this crime to be invited, in case of not coming, to be summoned and having their identities to be determined and especially having the judgement of the criminal court of peace to be read themselves and to have their defense to be taken and I request you again to give them the right for the annex defense and accordingly to 191/1, 517/1522.80 articles of Turkish Criminal Code to have their annex defense to be taken, to tell them the crime imputed to have them to be reminded that they have a right not to say anything, to adduce evidence and to want them to be collected, to appoint a counsel to save themselves of the imputation and to have their annex defense and to have their interrogation made.

Beforehand I thank you for all your helps

Yours faithfully

På den annen side er det klart at det er lettere å være oversetter av rettslige dokumenter i Tyrkia enn i Norge.

For sikkerhets skyld legger tyrkiske myndigheter ofte ved utdrag av prosesslovgivningen slik at norske dommere skal holde seg på matta når de opptar forklaring av ruteknuser og andre alvorlige derelinkventer.

6. Oversettelse bare til morsmål?

Den herskende oppfatning i oversetterkretser er at man bare skal oversette til sitt eget morsmål, jf senest Per Egil Hegge i gårsdagens Aftenpost der han anmelder Per Qvales fascinerende bok *Fra Hieronymus til hypertekst*. Dette har nok normalt svært gode grunner for seg, særlig i litterær oversettelse. Jeg er ikke sikker på om dette alltid er riktig innen juridisk oversettelse.

Et grunnleggende krav i juridisk oversettelse er at den er korrekt, fullstendig og utvetydig. Jeg tror at kravet til idiomatikk kan være mindre viktig enn kravet til oversetteren har 100 % forståelse av kildeteksten før han gir seg til å oversette. Sylfest Lomheim skiller mellom lesekompetanse og skrivekompetanse, som begge "...kjem i tillegg til den generelle språkkompetansen". Han synes imidlertid å se bort fra problemer andre steder enn i skrivekompetansen.

Den juridiske oversetter må først og fremst ha som mål at leseren av oversettelsen får en riktig forståelse av innholdet av det oversatte dokument – eventuelt at han skjønner hva han skal spørre om betydningen av.

Da må oversetteren først ha tilegnet seg en korrekt, fullstendig og utvetydig forståelse av kildeteksten. Til dette trenger han dyp språklig, faglig og kulturell innsikt.

For det første kan teksten by på vanskelig eller arkaisk terminologi, som kanskje ikke finnes i ordbøker. Da *Første Codicill og Tillæg Til Grendse Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverrig Lapperne betreffende* fra 1751 skulle oversettes til engelsk, måtte UD's

oversettelseskantor fravike sin faste praksis med kun å bruke morsmålsoversettere. De ikke norsk-fødte oversetterne hadde problemer med forståelsen av traktaten – og jeg fikk en morsom oppgave.

Så kommer vi til betydningen av faglig innsikt. Man har som regel bedre innsikt i sitt fødelands rettssystem enn i retten i det land oversettelsen skal brukes. Gjelder dokumentet forholdene i kildepråklandet, taler dette for å oversette fra morsmål.

I juridisk korrespondanse er det viktig å treffe nyansene i ordbruken riktig. I juridiske tvister er det som regel mulig og alltid ønskelig at partene kommer til enighet seg imellom. Mye kan ødelegges ved at faktum beskrives unøyaktig eller argumenter skriftlig fremføres i hva jeg vil kalle ”galt toneleie”, for sterkt eller for svakt. Begge deler kan føre til at forhandlingene skjærer seg.

Dernest kan man nok ikke se bort fra at enkelte advokater kan ønske å ordlegge seg tvetydig i en kontrakt, for eksempel slik at den skal bli mer salgbar overfor hennes klients motpart, samtidig som klienten har en sjanse til å komme godt ut i en eventuell tvist. Ser man bort fra det mulige etiske problem oversetteren her kan stå overfor, må han da først og fremst kunne identifisere tvetydigheten. Da er det selvfølgelig helt nødvendig å være lommekjent i kildepråket og kildelandets kultur. Det kan selvsagt være vanskelig å finne språklig uttrykk for den samme tvetydighet på fremmedspråket, men risikoen for feil er nok mindre når man først er klar over problemet.

Idiomatisk uttrykksmåte kan være meget vanskelig å få til ved oversettelse av juridiske tekster, selv om man anvender sitt morsmål. Forsøk på å oppnå det umulige bør legges til side, hvis det går på bekostning av innholdsmessig overføring.

7. Hjelpemidler

7.1 Oversetterens kilder er selvsagt først og fremst ordbøker. Vi engelskoversettere er heldig stillet med flere gode verk, særlig Chaffy-Walfords Norsk-engelsk juridisk ordbok og Åge Linds av samme navn, nevnt i alfabetisk rekkefølge. Den første har også en engelsk-norsk indeks som er nyttig. Linds bok er rikere på fraseologi, som er viktig for en god oversettelse. Linds Forsikringsordbok må man også ha, forsikringsrett er ingen liten del av jussen.

I tillegg har vi Ronald Craigs Norsk-engelsk juridisk ordbok – Kontraktsrett. Den har ikke så svært mange oppslagsord, men er til gjengjeld svært grundig på en del områder. Oppslagsordet Hevning behandles over hele 8 av bokens 114 sider. På den annen side er ordet gjeldsbrev gitt to ord: Promissory note. Det er ikke i tråd med de oversettelser som står i noen andre juridiske eller økonomiske oppslagsverk. Stort sett er boken imidlertid meget instruktiv og kan med fordel leses fra perm til perm. Størrelsen er, som man skjønner, ingen hindring. Etterpå har man utvilsomt hevet sin oversetterkompetanse.

Harald Frønsdal og Einar Hansens *Møte- og konferanseterminologi* på norsk, engelsk og tysk er nyttig for oversettelse av møte- og forhandlingsreferater.

Det danske forlaget Munksgaards RetsplejeOrdbog fra 1991 tar først og fremst for seg ord som har med sivilprosess og straffeprosess å gjøre fra engelsk, fransk og tysk til dansk. Ordboken har gode begrepsforklaringer og oversikt over emnenes juridiske systematikk og

domstolsapparatet i Tyskland, Frankrike, Belgia, Luxembourg, Irland, England og Wales og i Skottland. Jeg har funnet boken nyttig i mange sammenhenger.

I tillegg til slike tospråklige ordbøker, trenger man definisjonsordbøker. På norsk har man Gulbrandsens Juridisk leksikon, på engelsk finner jeg Black's Law Dictionary uunnværlig. Den har fyldige artikler med inngående definisjoner og krysshenvisninger, slik at man kan gjøre trygge terminologivalg.

Collins Dictionary of Law er, som de andre Collin-ordbøkene, rik på fraseologi. De aller fleste juridiske ordbøker gjør rede for eventuelle forskjeller mellom engelsk og amerikansk juridisk terminologi.

En tredje kilde som er meget viktig, er lovtekster og lovkommentarer. I 1994 kom forlaget Karnov med den første norske kommenterte lovsamling. I år kan den også fås på CD-ROM, en stor fordel. Jeg hatt meget glede av denne samlingen for korrekt norsk terminologi. Det er jo slik at man ofte har flere forskjellige ord for samme begrep. Blant juridiske praktikere (heri inkluderer jeg i vår sammenheng lovkonsipister og domskrivere) danner det seg etter hvert en mer ensartet fagordbruk, som det er godt å finne frem til når man skal oversette for folk i miljøet. For engelsk og amerikansk rett finnes en rekke nyttige samlinger av utvalgte lover, ofte med kommentarer. Den amerikanske Uniform Commercial Code med kommentarer har for eksempel en mengde definisjoner.

Formularsamlinger kan være nyttige ved oversettelse av mer eller mindre standardiserte kontrakter, lånedokumenter og lignende.

Dersom det foreligger offisielle eller vanlig brukte oversettelser av autoritative tekster, bør man finne frem til dem og følge dem. Jeg har opplevet at en i og for seg helt adekvat og riktig oversettelse av en bestemmelse i en skatteavtale ble til et stridstema i skriftveksling med et skattekontor. Den utenlandske skattyterens norske rådgiver leste oversettelsen til engelsk og oppdaget at i skatteavtalen var den engelske ordlyden en annen. Dette anvendte han et helt avsnitt på å påvise. Da jeg fikk skattyterens tilsvarende svar til oversettelse til norsk, var det jo greit at oppdraget vokste med flere iltre avsnitt å kr ikke så lite, men det var jo plent umulig å oversette to innholdsmessige helt ekvivalente uttrykk slik at det fremgikk at det var en forskjell mellom dem, en forskjell som jo presumptivt skulle være av betydning for saken, siden den var tatt opp i et eget punkt.

Offisiell norsk tekst: *[den] stat hvor den virkelige ledelse for foretaket har sitt sete.*

Offisiell engelsk tekst: *the State in which the effective management of the enterprise is situated*

Oversettelse til engelsk: *the State where the real management of the enterprise is located*

Oppdragsgiverens norske advokat måtte innrømme at forskjellene i de to tekstene på engelsk ikke hadde noen juridisk relevans. Skattemyndighetene hadde imidlertid allerede

den engelske originalen jeg oversatte fra, slik at min oversettelse bare skulle være et hjelpedokument. Vi kunne derfor ikke bare overse problemet.

Moralen er at i juridiske oversettelser bør kilder kontrolleres uansett hvor dyktig oversetter man er.

For perfektjonering/oppdatering er juridiske tidsskrifter, domssamlinger og teoretiske fremstillinger nyttig lesning. Mange vil antagelig ha glede av Knophs Oversikt over Norges rett. Nyttig engelsk terminologi finner man forøvrig i The Times, som mer eller mindre daglig bringer sammendrag av rettsavgjørelser i sine Law Reports.

Internett blir etter hvert et mer og mer nyttig for juridiske oversettere. Ved en anledning hentet jeg ned sivilprosessloven for New York, en annen gang fikk jeg store deler av en lovtekst fiks ferdig oversatt fra en europeisk konvensjon jeg hentet ned. Terminologi i forbindelse med år 2000-problemet finnes ikke i ordbøker, men det vrirler av artikler om emnet på Internett.

7.2 Erfaringsarkiv - termbank

Erfaringsarkiv er et viktig praktisk hjelpemiddel for fagoversetteren. Det fører for langt å gå nærmere inn på det her, og det faller kanskje også utenfor rammen for foredraget, så jeg nøyer meg med å anbefale at man bruker den nødvendige tid til å venne seg til å føre inn ord og uttrykk som ikke ligger ytterst i fingerspissene til enhver tid, eller lett slås opp i forhåndenværende ordbøker, i et erfaringsarkiv/termliste. Skriv alt ned, hulter til bulter, tekstbehandlingsprogrammets søkefunksjon finner det allikevel raskt. Men husk å føre inn kilden og ofte helst også sammenhengen.

Som konklusjon på disse betraktningene om fagkunnskap og språkkunnskap i juridisk oversettelse vil jeg si følgende:

For meg er språkkunnskapene det trivielle verktøyet man trenger for å utføre den utfordrende delen av oversettelsesarbeidet: nemlig å finne det presise faglige uttrykk for kildetekstens begreper. Dette betyr ikke at ikke verktøyet må være i førsteklases stand, høvelen må være skarp og hammeren riktig avbalansert for et presist treff på spikerens hode. Men utfordringen for en fagoversetter ligger allikevel på det faglige plan. Det er letingen etter og tilegnelsen av kunnskap som er det givende i arbeidet.

Oversettelsen skal så være språklig adekvat. I dette ligger mer enn ortografi, grammatikk og språklig syntaks. Oversettelsen må tilpasses den endelige lesers språknivå. Oversetter man en juridisk tekst til bruk i et juridisk miljø, oversetter man ikke det engelske uttrykket make a will med å lage et testament, det heter selvsagt i denne sammenhengen bare opprette testament. Bruker man ikke fagterminologien, vil mottageren kanskje begynne å lure på om oversettelsen i det hele tatt er riktig. (Derimot må man ikke gjøre teksten "riktigere" ved å oversette legmannens, eller kanskje endog den slette advokats, upresise ordbruk med termer som forleder mottageren til å tro at han har med en person med forståelse for emnet å gjøre).

I dette innlegget har jeg vært svært opptatt av alle språklige vanskeligheter vi møter i vårt yrke som translatører. Av og til tenker man kanskje at man skulle vært revisor isteden – operert med greie tallstørrelser i sum og substraksjon.

Men den danske oversetteren Krogh-Hansen siterer en revisor, som sa:

“Revisjon er vanskelig, det byr på så mange slags problemer som skal løses. Det er noe annet med språk, hvor man arbeider med entydige begreper.”